

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Висвітлено сутність самоосвітньої діяльності, її значення в процесі інструментальної підготовки майбутніх учителів музики, у професійній діяльності музиканта-педагога. Визначено, що вагоме місце в інструментальній підготовці студентів мистецької галузі належить інструментально-виконавській самопідготовці, яка сприяє залученню майбутніх учителів музики до виконавських традицій, норм музичної культури, художньо-естетичних цінностей. Окреслено питання про вимоги сучасного суспільства, яке потребує фахівців не з «механічно» набутими знаннями, а з духовно-особистісним, творчим і культурним досвідом, накопичення якого зумовлює соціалізацію майбутнього фахівця. Проте у статті зазначено, що інструментально-виконавська діяльність має значні резерви для виявлення індивідуальності студентів, розвитку їх самостійності та творчого потенціалу, що професійна діяльність учителя в умовах мінливого середовища стає все більш інноваційною, що дає змогу педагогу сформувати особистісну траєкторію професійного розвитку. Демократичні зрушення у галузі мистецької освіти потребують переосмислення та усвідомлення в суспільстві ролі самоосвітньої діяльності учителя музики як основного джерела творчості, важливого фактора у формуванні індивідуального стилю педагогічної діяльності, професійно-особистісного розвитку фахівця. Встановлено зв'язок між самоосвітньою музично-виконавською діяльністю в інструментальній підготовці майбутніх учителів музики та визначення рівня її впливу на розвиток професійного становлення майбутніх фахівців. Доведено, що успішність музичного виконавства значною мірою залежить від багатьох чинників, серед яких важливим є самоосвітня діяльність в процесі інструментальної підготовки майбутніх учителів музики.

Ключові слова: самоосвіта, самопідготовка, інструментально-виконавська діяльність, інструментальна підготовка, виконавство, майбутні учителі музики.

Поширення значної кількості різноманітних методологічних підходів до підготовки педагогічних кадрів, які мають на меті перебудувати навчальний процес згідно з вимогами суспільства, потребують глибокого та змістовного аналізу. Однак, незважаючи на цю різноманітність, можна окреслити певну спільність цілей підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін. До них відносять такі як: формування здібностей до самоосвіти, саморозвитку, творчого вирішення проблем; створення нової системи цінностей.

Особливо великого попиту набуває інструментальна музична педагогіка, інтерес до якої зумовив активізацію наукових підходів до виконавської підготовки майбутніх учителів музики у класі гри на музичному інструменті. Значення інструментальної підготовки до діяльності учителя музики постійно підкреслюють у науковій літературі. Як зазначає Г. Ципін, «музиканту, який працює в школі, потрібен цілий комплекс практичних умінь та навичок, який передбачає читання з аркуша, акомпанемент тощо. Це стає можливим лише тоді, коли маєш міцний, капітальний фундамент загальної інструментальної майстерності» [6, с. 7].

«З усіх умінь, якими повинен оволодіти вчитель музики, слід виокремити володіння інструментом», – писав Д. Кабалевський у вступній статті до своєї програми з музики. В музичній педагогіці проблематика підготовки майбутніх учителів музики у класі гри на інструменті представлена більш широким спектром досліджень: від музично-виконавської майстерності, виконавської компетентності, виконавської культури до її стильових, образно-мисленневих аспектів, культурологічних, художньо-пізнавальних основ та методичного забезпечення.

Значущість інструментальної підготовки до музично-виконавської діяльності майбутніх учителів музики, на нашу думку, є досить важливою складовою у сфері музичної освіти, оскільки у процесі становлення музиканта-фахівця відбувається розвиток позитивних якостей особистості, виявляється і спрямовується формування її індивідуальності, надається можливість розвинути творчі задатки, виховується готовність до подолання труднощів у роботі та стремління до самовиховання, самоосвіти і самотворення.

На думку вітчизняних науковців (Є. Бондарєвської, Г. Карпова, В. Серікова, Р. Чумичева та інших), професійна діяльність учителя в умовах мінливого середовища стає все більш інноваційною, що дає змогу педагогу сформувати особистісну траєкторію професійного розвитку. Демократичні зрушення у галузі мистецької освіти потребують переосмислення та усвідомлення в суспільстві ролі самоосвітньої діяльності учителя музики як основного джерела творчості, важливого фактора у формуванні індивідуального стилю педагогічної діяльності, професійно-особистісного розвитку фахівця.

На думку О. Рудницької, розвиток у студентів інструментального виконавства, емоційності до художньо-образної сфери музичних творів, які вони вивчають у інструментальному класі, сприятиме формуванню специфічних якостей їхньої професійної діяльності (уваги, уяви, виконавської пластичності, образної, логічної та психофізіологічної пам'яті, музичного мислення тощо) [3].

На думку науковця А. Гіро, «високий професіоналізм фахівця має бути заснованим на безперервному самовдосконаленні індивіда» [2, с. 1]. Отже, мотиваційна готовність до професійної самоосвітньої діяль-

ності, активний саморозвиток педагога-інструменталіста набуває особливого значення, необхідності інвестувати сили, енергію у процес, самореалізації. У наукових працях, на нашу думку, багато уваги приділено розгляду процесу самоосвіти і, частково, його мотивації. Так, у дослідженнях Ю. Азарова, Н. Гоноболіна, Д. Гришина, С. Єлканова, В. Кан-Калика, Н. Кузьміної, Н. Кухарева, І. Наумченко, В. Сластьоніна та інших визначено функції вдосконалення та саморозвитку учителя, обґрунтовано вимоги до його самоосвітньої культури. Мотиви професійного вдосконалення – інтерес до інструментальної діяльності, самоствердження, перспективи зростання, самооцінка тощо – охарактеризовано у працях С. Каркліна, Т. Крилова, Н. Луніна, Б. Мухіна, Є. Шелкова, М. Юр'єва. У трактуванні терміну «самоосвіта» особистості в науці склалися чіткі позиції і погляди: самоосвіта забезпечує можливість людині визначати свої погляди, позиції, удосконалювати професійну підготовку (Н. Крупська); педагогічна самоосвіта як автодидактика є складником професійної діяльності (В. Сластьонін).

Мета статті – обґрунтувати та з'ясувати роль самоосвітньої музично-виконавської діяльності в інструментальній підготовці майбутніх учителів музики та визначити рівень її впливу на розвиток професійного становлення майбутніх фахівців.

Проблеми вдосконалення професійної підготовки виконавців-інструменталістів піднімаються в роботах багатьох науковців. Звертаються до проблеми індивідуального навчання музиканта-виконавця в класі спеціального інструмента видатні майстри-музиканти – Л. Баренбойм, Г. Нейгауз, Г. Ципін [6], де у своїй спадщині широко висвітлюють набутий передовий педагогічний та виконавський досвід роботи в зазначеній галузі, підкреслюють найважливішу роль самопідготовки. Такі дослідники, як О. Рудницька [3], Р. Тельчарова розглядають особливості музично-виконавської інструментальної підготовки в педагогічних закладах вищої освіти. За висновком Р. Тельчарової, музично-виконавська підготовка студентів у класі спеціального інструменту представлена системою, що передбачає декілька взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих видів виконавської практики: «Перший безпосередньо пов'язаний із навчальною роботою і є її завершенням. Сюди належать такі виступи студентів, в яких передбачається їхній зв'язок зі слухачами – це академічні концерти, звітні концерти класу, участь у конкурсах тощо ін. Другий вид передбачає виконавську діяльність студентів, як майбутніх учителів музики у школі для дітей. Третій вид виконавської практики пов'язаний із суспільно-просвітницькою роботою студентів».

Підкреслюючи різноманітність виконавських видів діяльності учителя музики в школі, Г. Ципін перелічує їх у такому обсязі: «В стінах школи, у себе вдома учитель повинен бути готовим виконати по нотах, без попередньої підготовки незнайомий або малознайомий твір. У першому випадку участь у шкільній художній самодіяльності, керівництво різними формами позакласної роботи завжди можуть поставити його перед необхідністю швидко та оперативно оволодіти новим матеріалом. В другому випадку читання з аркуша поза школою – також важливий компонент професійної самопідготовки вчителя, який передбачає обов'язковою умовою постійне та систематичне розширення знань у галузі музичної літератури» [6, с. 111].

Зазначимо, що система вітчизняної освіти тривалий час розвивалася в руслі підходу, за яким пріоритетним було засвоєння майбутнім фахівцем відповідних знань із певної предметної сфери, проте без уваги до його здібностей, умінь і навичок. Для підготовки фахівців музично-педагогічної діяльності важливо було мати музичні здібності, які сприятимуть удосконаленню проведення уроків музики, при цьому вивченню психолого-педагогічних дисциплін надавали другорядного значення.

Останнім часом ситуація кардинально змінилася: конкретні предметні знання, зокрема галузь інструментальної підготовки, безумовно, визнано не першочергово важливими для освіти майбутнього фахівця. Метою його підготовки визначено виховання всебічно розвиненої та обдарованої особистості, яка орієнтується в сучасному кросс-культурному просторі та готова до корпоративної культури сприйняття потреб суспільства.

Як бачимо, формування професійної компетентності в системі освіти має інноваційний характер і протистоїть класичній педагогіці – «знання – уміння – навички», парадигма якої нині вже не домінує в українській освіті. Це пояснюють тим, що за сучасних умов значно швидше відбуваються інформаційні та соціальні зміни, ніж завершується період навчання у закладі вищої освіти. Звідси – криза парадигми освіти, що ґрунтувалася лише на передаванні студентам відповідних знань, умінь і навичок. Сучасне суспільство потребує фахівців не з «механічно» набутих знаннями, а з духовно-особистісним, творчим і культурним досвідом. Сучасна освіта не обмежена простим заучуванням і відтворенням отриманих знань, а передбачає культуровідповідне навчання – взаємодію навчання та викладання [3, с. 255].

На нашу думку, провідними напрямками вдосконалення музично-інструментальної підготовки є визначення особистісних якостей студента, пов'язаних із професійною компетентністю, формування його готовності до власного вдосконалення та саморозвитку. Саме тому проблему самопідготовки, самопізнання та самовдосконалення майбутнього вчителя музики слід вважати пріоритетною тенденцією системи вищої мистецької освіти. Загалом, для музично-педагогічної підготовки постає вагомою наявністю певного набору властивостей і здібностей, а також здатність гармонійно поєднувати й узагальнювати їх. У нашому контексті йдеться про професійно значущі особистісні якості вчителя музики.

За реалізацію організаторської, управлінської функцій вчителя музики відповідає організаційна підсистема якостей, складниками якої є: відповідальність, вимогливість, працездатність, ініціативність, організованість, наполегливість, самостійність, прагнення до професійної самопідготовки, саморегуляції (самоконтролю, самокорекції) тощо. Підсистема професійної спрямованості також значно детермінована ефективністю реалізації репетиційного та концертно-виконавського процесу. До її складників належать такі особистісні характеристики, як-от: високий рівень професійної мотивації, постійне прагнення до самовдосконалення шляхом багаточасової самопідготовки, адекватна самооцінка, гуманістична спрямованість, відповідальність, позитивне ставлення до себе.

Ретроспективний зріз, аналіз опрацьованої науково-методичної літератури та власний професійний досвід дає нам підстави стверджувати, що доволіна музично-інструментальна активність студентів мистецького напрямку у процесі інструментально-виконавської підготовки є вольовою самоорганізацією. Активізація цієї діяльності зумовлена наявністю осмисленої звукової мети, якісним рівнем розвитку музичного слуху, уяви, сприймання, пам'яті, звукотворчої волі і забезпечує творче осмислення художньої ідеї музичного твору, самостійний пошук виконавських засобів виразності, контроль й адекватну оцінку власного виконання. Проблема формування музично-інструментальної активності у процесі інструментально-виконавської підготовки – одна з найбільш актуальних і життєво необхідних для професійної діяльності майбутніх учителів музики. Її практичне вирішення відбувається шляхом створення домінуючої установки на художньо осмислену творчу виконавську діяльність та інтенсифікацію контролюючо-оцінних навичок на основі ймовірного прогнозування процесу «живої» побудови ігрових рухів та їх звукового результату [6, с. 85].

Отже, процес професійної підготовки учителя музики у вищих мистецьких закладах освіти слід організовувати із забезпеченням його навчально-розвивального характеру, з урахуванням нерівномірності засвоєння студентами професійних знань і розвитку професійних здібностей. Відповідно, методи формування професійної компетентності повинні відзначатися зорієнтованістю на особистісний аспект майбутнього учителя музики: саморозвиток і генералізацію базових підсистем професійних якостей, активізацію механізмів самоорганізації та рівня самопідготовки в галузі інструментальної педагогіки.

Використана література:

1. Давидов М. А. Інтерпретаційні аспекти виконавської майстерності. *Науковий вісник Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського*. Київ, 1999. Вип. 2. 44 с.
2. Пехота О. М., Старєва А. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. Миколаїв : «Іліон», 2005. 272 с.
3. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
4. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження : наукове видання / НАПН України ; Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН ; Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. Київ, 2010. 362 с.
5. Теплова О. Ю. Формування готовності майбутніх вчителів музики до творчої самореалізації в умовах інструментально-виконавської практики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : збірник наукових праць. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. Київ : НПУ, 2007. Вип. 4 (9). С. 92–95.
6. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано : учеб. пособие. Москва : «Просвещение», 1984. 176 с.

References:

1. Davidov M. A. Interpretacijni aspekti vikonavs'koj majsternosti. *Naukovij visnik Nacional'noi muzичnoї akademii im. P. I. Chajkovs'kogo*. Kyjiv, 1999. Vyp. 2. 44 s.
2. Pehota O. M., Star'eva A. M. Osobistisno orientovane navchannya: pidgotovka vchitelya : monografija. Mikolajiv, 2005. 272 s.
3. Rudnic'ka O. P. Pedagogika: zagal'na ta mistec'ka : navchal'nij posibnik. Ternopil' : Navchal'na kniga – Bogdan, 2005. 360 s.
4. Sisoyeva S. O., Sokolova I. V. Problemi nepererвної profesijnoyi osviti: tezaurus naukovogo doslidzhennya : naukove vidannya / NAPN Ukraini ; In-t pedagogichnoї osviti i osviti doroslih, MON ; Mariupol's'kij derzh. Gumanitarnij un-t. Kyjiv, 2010. 362 s.
5. Teplova O. Yu. Formuvannya gotovnosti majbutnih vchiteliv muziki do tvorchoї samorealizacii v umovah instrumental'no-vikonavs'koї praktiki. *Naukovij chasopis Nacional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni M. P. Dragomanova : zbirnik naukovih prac'. Seriya 14 : Teoriya i metodika mistec'koї osviti*. Kyjiv : NPU, 2007. Vyp. 4 (9). S. 92–95.
6. Cypin G. M. Obuchenie igre na fortepiano : ucheb. posobie. Moskva. : «Prosveshchenie», 1984. 176 s.

Bukhnieva O. A., Bankul L. D. Self-education in the instrumental preparation of future music teachers

The article highlights the essence of self-education activity, its importance in the process of instrumental training of future music teachers, and the professional activities of musician-teacher. Instrumental self-training is an important place in the instrumental training of students in the arts sector. It helps to attract future music teachers to the performing traditions, norms of musical culture, artistic and aesthetic values. Modern society requires specialists not from the «mechanically» acquired knowledge, but with the spiritual-personal, creative and cultural experience. The accumulation of this experience predetermines the socialization of the future specialist. At the same time, instrumental and performing activities have significant reserves for identifying students' individuality, developing their autonomy and creativity. The success of musical performance depends on many factors, among which self-education is important in the process of instrumental training for future music teachers.

Key words: self-education, instrumental-performing activity, instrumental training, future music teachers.